

Jaargang 7, nummer 3, augustus 1991

Verschijnt vier maal per jaar

DAGEPRAAT

75 JAAR

1916 - 1991

Dagepraat

jaargang 7, nummer 3
augustus 1991

blad voor leden en bewoners van

Amsterdamse Woningbouwvereniging De
Dageraad

Postadres:
Postbus 9111
1006 AC Amsterdam

Kantooradres:
Overschiestraat 170
1062 XK Amsterdam

telefoon: 020-5119211
telefax: 020-6151925

Eindredactie: F.J. Mostert
Redactie: mevrouw J.G. Endel, J. Visser,
mevrouw C.M. Wijmans
Opmaak/vormgeving: mevrouw B. Lourij-
sen
Druk: A1 A2, Van Heemskerckstraat 21,
Amsterdam

Dagepraat verschijnt vier maal per jaar.
Oplage van dit jubileumnummer: ca.
16.500 exemplaren.

In dit nummer:

Feest? Feest!	3
Bij het 75-jarig bestaan	4
75 jaar De Dageraad	5
Goede tijden, slechte tijden	11
Een actieve en principiële corporatie	11
Van volharding en idealisme naar	
openheid en professionalisme	12
Aandacht voor ouderen	13
Een stuk geschiedenis en toekomst	13
Dageraad proficiat	14
Eerste vrouw in het bestuur	15
Woonavonturen	15
Burchten van de arbeidersbeweging	16
Kriebels van het Entrepotdok	16

Verantwoording foto's:

Historisch-topografische Atlas van het Ge-
meentearchief van Amsterdam: p. 3 links-
onder, p. 6 linksboven, p. 11, p. 14 boven;
Nico Landzaat: p. 14 onder; Ed Rekers: p.
10 linksonder; Han Singels: p. 4 linksboven;
Dick Vader: p. 11 linksboven; Boekhandel 't
Westen: p. 8.

Foto voorzijde:

*Eén van de meest recente, en één van de
meest toonaangevende complexen van De
Dageraad: het Entrepotdok.*

Spreekuur: iedere woensdag van 14.00
tot 16.00 uur en iedere eerste woensdag
van de maand van 18.00 tot 19.30 uur, be-
halve in de maanden juli en augustus. Om
wachttijden te voorkomen kunt u voor het
spreekuur tevoren een afspraak maken,
telefonisch via nummer 020-5119211.

**Persoonlijk contact met bestuur en/of
directie** na telefonische afspraak met di-
rectiesecretariaat onder nummer 020-
5119389.

Melding onderhoudsklachten tele-
fonisch via nummer 020-6152543. Van
8.30 tot 11.00 uur wordt de telefoon opge-
nomen, de rest van de dag kunt u klachten
op een band inspreken. Spoedklachten via
hetzelfde nummer tot 's avonds 23.00 uur.

Afdeling verhuur: uitsluitend van 14.00 tot
16.00 uur telefonisch te bereiken, echter
niet op woensdag. Telefoon 020-
5119211.

Verhuuroverzichten: Overzicht van ver-
huurde woningen ter inzage op ons kan-
toor en telefonisch op te vragen via 020-
5119211.

Inlichtingen over huurbetalingen tele-
fonisch onder nummer 020-6153333 op
werkdagen tussen 14.00 en 16.00 uur.

Klachtencommissie: brieven richten aan:
De Dageraad, Klachtencommissie, Post-
bus 9111, 1006 AC Amsterdam

Uitsluitend huurbetalingen op rekening
bij de postbank 4415509 of NMB-bank
93.78.27.509, onder vermelding van wo-
ningadministratienummer.

Overige betalingen op rekening bij de
postbank 4620003 of NMB-bank
69.53.15.862.

**Persoonsregistraties aangemeld bij de
Registratiekamer:** woningzoekendenre-
gistralie (nummer P 0000758); registratie
ten behoeve van de individuele huursubsidi-
e (nummer P 0000674)

Handelsregister Amsterdam nr. 105481,
verenigingenregister Amsterdam nummer
V532121.

Ledenraad

Los van alle andere jubileum-activiteiten
zou één van de mooiste jubileum-ge-
schenken voor De Dageraad het houden
van een ledenraadsverkiezing zijn. De laat-
ste jaren waren er meer vacatures in de le-
denraad dan kandidaten, zodat het niet tot
daadwerkelijke verkiezingen kwam.

En dat is jammer, want de ledenraad heeft
bij De Dageraad een belangrijke taak te
vervullen. De raad is het hoogste college
binnen de vereniging. De ledenraad con-
troleert het door het bestuur gevoerde be-
leid en neemt voor (en in de plaats van) de
individuele leden de belangrijkste beleids-
beslissingen. De ledenraad 'bewaakt de
koers' van De Dageraad.

In het vorige nummer van Dagepraat zijn
twee ledenraadsleden aan het woord ge-
weest. Elk uit hun eigen gezichtshoek ga-
ven ze aan wat het belang van de leden-
raad is.

Vertegenwoordiging van de belangen van
de leden in de wereld van de Amsterdamse
volkshuisvesting en bij De Dageraad in het
bijzonder. Denk niet: die anderen moeten
het maar opknappen. Het gaat om úw
belangen als lid van De Dageraad.

Een aantal ledenraadsleden treedt dit jaar
statutair af en er is nog een aantal vacatu-
res uit vorige jaren. Er zijn dit jaar 15 lege
zetels in de ledenraad te bezetten.

De ledenraad vergadert gemiddeld drie
keer per jaar in een 'officiële' vergadering;
daarnaast zijn er andere bijeenkomsten.

Kandidaten

Van kandidaten wordt verwacht dat ze
belangstelling hebben voor de Amster-
damse volkshuisvesting. Men moet mee-
denken met nieuwe ontwikkelingen zoals
sociale vernieuwing of overheidsmaatregelen
op het gebied van de volkshuisvesting.
Uiteraard moet men wat tijd hebben om te
besteden aan het lidmaatschap van de le-
denraad. Maar het gaat niet om een enorm
tijdsbeslag. Leden van minderheidsgroe-
pen, evenals vrouwen wordt met name ge-
vraagd zich kandidaat te stellen.

In de statuten staat in artikel 15 beschre-
ven hoe kandidaten zich kunnen aanmel-

den. De kandidaatstelling moet door vijf leden worden ondertekend en de kandidaat moet zelf schriftelijk verklaren dat wordt voldaan aan de bepalingen in artikel 14 van de statuten.

De kandidatenlijsten moeten uiterlijk *woensdag 6 november 1991* zijn ingeleverd. Dat kan aan het kantoor aan de Overschiestraat. Als een stemming nodig is, dan worden de leden daar uiterlijk donderdag 21 november 1991 van in kennis gesteld. De stemming zelf vindt dan plaats op donderdag 28 november 1991.

Bent u geïnteresseerd maar heeft u nog vragen, bel ons of schrijf even een briefje. Eén van de bestuursleden neemt dan contact met u op.

Van de redactie

Deze jubileum-Dagepraat is op een andere manier samengesteld dan u van ons blad gewend bent. We hebben een aantal functionarissen uit de volkshuisvesting bereid gevonden een bijdrage voor dit nummer te schrijven. Daarnaast zijn er bijdragen van o.a. bestuurders, oud-bestuurders en anderen die bij de Dageraad zijn betrokken. Ook is een aantal historische Dageraadfeiten in dit nummer opgenomen.

Allen die een bijdrage hebben geleverd, schrijven vanuit hun eigen visie, de eigen manier waarop ze met De Dageraad hebben leren kennismaken. Dat leverde artikelen op die inhoudelijk sterk verschillen. De één schrijft over de tijd die hij/zij in een Dageraadwoning heeft gewoond, de ander schrijft over de plaats van De Dageraad binnen de Amsterdamse volkshuisvesting.

Wij zijn allen, die een steentje bijdroegen aan dit nummer, bijzonder erkentelijk voor hun bijdrage.

redactie 'Dagepraat'

Het Entrepotdok in 1982, vóór de renovatie.

Feest? Feest!

*Pedro Gonsalves, voorzitter
Henk Wijmans, directeur*

Woningcorporaties zijn allemaal in dezelfde periode ontstaan, eind 19e, begin 20e eeuw.

Zodoende vieren ze ook allemaal kort na elkaar hun diverse jubilea. Nu is ons 75-jarig bestaan aan de beurt. Er zijn op deze wereld niet voldoende soorten edel metaal en edelgesteente voorhanden om 75 jaar aan een passende naam te helpen, want voorzover wij weten houdt het met diamant zo'n beetje op.

Worden wij mensen 75 jaar, dan begin je al aardig bij de sterken te behoren. Die betiteling is voor corporaties niet aan de orde, want hun levensavond is nog lang niet in zicht. In een tijd, eeuw bijna, van ontzaglijke woningnood, is het immers niet zo lastig om met een te klein aanbod een lang leven te leiden.

Vraagmarkt heet dat mooi. Maar in gewoon nederlands betekent het, dat er nog steeds jonge mensen eindeloos op een eenvoudig huis moeten wachten. En het betekent eveneens, dat we nog jaren voort zouden kunnen met het aankopen van sterk verwaarloosde 'ouwe rotzooi', om dat weer enigszins bewoonbaar te maken. En zo kunnen we nog wel even doorgaan.

Somber? Wel een beetje ja. Maar heeft u de plannen van onze overheid al op u laten inwerken, de 'TUBA' zoals de tussenbalans in ons jargon vrolijk wordt genoemd? Veel muziek is er niet bij te bespeuren. Met onder andere een zoethoudertje als 'verzelfstandiging' worden uiterst belangrijke en noodzakelijke subsidies eenvoudigweg gestopt met als direct gevolg dat een aan-

tal broodnodige stadsvernieuwingsactiviteiten eveneens moeten stoppen. En in de subsidie voor woningaanpassingen ten behoeve van gehandicapten wordt ook behoorlijk gesneden. En dat is eigenlijk nog veel erger dan een hogere huuraanpassing dan die we de laatste jaren gewend waren, hoewel ook dat niet echt leuk is.

En heeft u er een beetje beeld van hoe het is om opeens met een serie elkaar beconcurrerende stadsdeelraden te moeten werken in plaats van gewoon met 'de gemeente'? Het enige lichtpuntje daarbij is misschien dat het, als het zo doorgaat, arbeidsplaatsen gaat opleveren. Met een beetje pech moeten namelijk alle vragen en discussies nu zo'n 16 keer worden gevoerd in plaats van voorheen één keer. Tel uit je winst. En of we met elkaar nu zoveel dichter bij het bestuur terecht zijn gekomen...?

Is er dan helemaal niets om ons mee te feliciteren. Gelukkig wel, genoeg zelfs. Want tegen alle verdrukking in, zijn we wat je noemt springlevend. De moeilijkheden willen we niet modieus wegpoetsen. Het geeft ons juist de zekerheid dat we meer dan ooit erg nodig zijn. We zullen ons dan ook nog lang blijven inspannen in de volkshuisvesting. Daarom is 75 jaar voor ons wel degelijk de leeftijd der sterken. Wij zullen ons namelijk sterk blijven maken voor onze bewoners, voor onze leden, voor de starters op de woningmarkt, voor de minder betaalden, de minderheden, ouderen enz. Dat willen wij weten, en dat zullen ze weten!

Bij het 75-jarig bestaan van de Amsterdamse Woningbouwvereniging De Dageraad

De wethouder volkshuisvesting,
L. Genet

Bij het tienjarig bestaan van de Gemeentelijke Woningdienst, in 1925, nu de Bouwen Woningdienst, schreef directeur Keppler, in de kringen van De Dageraad geen onbekende, aan vriend en vijand een nota, waarin één zin mij onmiddellijk voor de geest kwam, toen de redactie van uw verenigingsblad 'Dagepraat' mij om een bijdrage aan het jubileumnummer vroeg. *'Hoewel de pogingen om dien dienst te doen verdwijnen nog steeds worden voortgezet, is deze gemeentelijke tak van dienst kerngezond en, geboren in den oorlog, tot vechten in staat voor het heilig ideaal: de verbetering der Volkshuisvesting.'* Drie woorden, zinsdelen, uit die volzin wil ik in het kader van dit jubileum, heel kort even, naar voren halen.

Verdwijnen

Ook De Dageraad werd in donkere oorlogsjaren, toen de woningnood in onze stad zeer groot was, opgericht. De woningwet bood het particulier initiatief, verenigd in woningcorporaties, mogelijkheden om daartegen iets te ondernemen. Een groot aantal verantwoordelijke burgers in Amsterdam maakte van die mogelijkheid gebruik. Tal van woningbouwverenigingen werden opgericht, waarvan sommige na een klein aantal jaren alweer van het podium verdwenen. De sterkere bleven overeind en hebben sindsdien hun niet te onderschatten bijdrage aan de Amsterdamse volkshuisvesting geleverd. Een enorme prestatie werd geleverd bij de realisering van de schitterende Amsterdamse-schoolcomplexen. Na de oorlog was de inbreng van de corporaties onmisbaar bij de wederopbouw, de woningbouw in de westelijke tuinsteden, Buitenveldert, Noord en Amsterdam Zuid-Oost, de laatste decennia in stadsvernieuwing en woningverbete-

ring. Het bezit van De Dageraad is in die tijd gegroeid tot een niet meer weg te denken deel in de sociale voorraad in onze stad. Verdwijnen: dat zit er niet in. De Dageraad hoort bij Amsterdam.

Kerngezond

Kerngezond, het tweede begrip. Over de ideële gezondheid van De Dageraad maak ik mij weinig zorgen. Maar de financiële zou, denk ik, beter kunnen, al behoort de

'Tot vechten in staat voor het heilig ideaal: de verbetering van de volkshuisvesting.' Waar de volkshuisvestingssituatie zich deze eeuw aanzienlijk heeft verbeterd, de woningnood onvergelijkbaar is met die van vijfenzeventig, veertig of twintig jaar geleden en de grote uitdagingen zich als een normale taak bij het bouwen en beheren van woningen voordoen, ligt het gevaar op de loer dat volkshuisvesting niet meer hoeft. De volkshuisvesting lijkt op landelijk niveau niet meer te tellen. Als politiek instrument

P.L. Takstraat: oudste Dageraad-complex.

zorgelijke situatie van enkele jaren geleden tot het verleden. De woningbouw in de Bijlmermeer, de overdracht van dat bezit aan Nieuw Amsterdam en de daarbij meegegeven bruidsschat pleegden een aanslag op de kas van uw vereniging, die als gevolg daarvan de 'C-status' kreeg. Ik ga ervan uit dat uw vereniging er in slaagt de komende jaren haar financiële positie verder te versterken, zodat zij een in alle opzichten kerngezonde toekomst tegemoet gaat.

Het Ideaal

De strijd voor de verbetering van de volkshuisvesting heeft het vijfenzeventig jarig bestaan van uw corporatie gekenmerkt.

om maatschappelijke ontwikkelingen te sturen, schijnt het te hebben afgedaan, uitgezonderd de mogelijkheden om er op te bezuinigen. Meer dan in een tijd waarin de taak duidelijk is, en wat we moeten doen voor het oprapen ligt, is het nodig om te blijven vechten voor een goede en betaalbare volkshuisvesting. Volkshuisvesting is namelijk nooit af. Volkshuisvesting is geen zaak voor marginale groepen. Volkshuisvesting is een gemeenschapsbelang. De Dageraad is zich daar altijd bewust van geweest. Ondanks de professionalisering van het beheersapparaat houdt De Dageraad sociaal beheer hoog in het vaandel. Dat is nodig in een maatschappij waarin de verharding voelbaar wordt en begrippen als

solidariteit, verantwoordelijkheid en gemeenschapszin begrippen uit een voorbij verleden lijken te zijn. Ik hoop dat u die idealen van elke tijd tegen de ontwikkelingen in hoog zult houden.

Proficiat met uw jubileum. Ik hoop op continuering van de samenwerking tussen uw vereniging en de gemeente waar het gaat om het 'heilig' ideaal: de verbetering van de volkshuisvesting.

1916-1991: 75 jaar De Dageraad

De arbeiderscoöperatie De Dageraad

Vakarbeiders! Leden der SDAP! De Dageraad is de enige coöperatie die uwen strijd steunt! Ja, De Dageraad komt uit de socialistische hoek. In het jaarverslag 1906 moedigde de Algemeene Arbeiders Coöperatie De Dageraad de arbeiders aan om toch vooral bij De Dageraad te kopen:

huisvesting moeten dienen. Het Dagelijks Bestuur had toen al overlegd met de heer A. Keppler, directeur van de gemeentelijke Woningdienst. *'Wij hebben het oogmerk in plan Zuid een gebouwen-complex te stichten, met wasscherij ten gerieve van de bewoners,'* betoogde de voorzitter. Het bestuur mopperde wat over de manier van indiening. Maar toch: *In principe wordt thans*

Eén van de winkels van Arbeiderscoöperatie De Dageraad. Op de winkelruit een oproep voor de 1 mei-meeting van 1915.

De Dageraad behoort daarom uw leverancier te zijn van de waren welke zij verkoopt. Het was één van de belangrijkste activiteiten van de gebruikskoöperatie. Het bestuur had de handen vol aan het beheer van de (in 1906) vijf winkels. In de bestuursverslagen komt vooral de bekommernis tot uitdrukking die men had voor het vetgehalte van de melk die De Dageraad leverde, het wel en wee van de aardappelhandel, en de hoeveelheid broden die door de bakkerij werd geleverd.

Toch bleef het niet bij de winkels. In de vergadering van 7 december 1915 overviel de voorzitter de bestuursleden enigszins. De Dageraad zou ook de belangen der Volks-

het denkbeeld met algemeene stemmen goedgekeurd. Daarmee werd de basis gelegd voor de Amsterdamse Woningbouwvereniging De Dageraad.

De ledenraad ging accoord, er werden statuten voor de woningstichting opgesteld, en op 21 augustus 1916 verscheen het bestuur van arbeiderscoöperatie De Dageraad bij de notaris. De acte werd gepasseerd, de statuten werden vastgelegd, de Woningstichting De Dageraad was een feit.

Vereeniging en Woningstichting

De woningstichting had, uiteraard, tot doel

om woningen te bouwen. Die zouden dan vooral bestemd zijn voor de leden van de arbeiderscoöperatie. Grond in erfpacht was er al: in 1917 werd grond in Zuid in erfpacht aanvaard. Maar in 1921 verzuchtte het bestuur van de Woningstichting: *plannen maken is in Amsterdam niet steeds hetzelfde als plannen uitvoeren...* Wat er al tot stand was gekomen bestond alleen maar op papier. Alleen in plan Zuid was in 1921 een begin gemaakt met het werk aan de woningen van de huidige P.L. Takbuurt.

De arbeiderscoöperatie De Dageraad fuseerde in mei 1921 met twee andere coöperaties en ging verder als neutrale coöperatie onder de naam 'Samenwerking'. De fusiepartners voelden er niets voor om de woningstichting over te nemen, dat bleek al tijdens de fusiebesprekingen. Het bestuur van de arbeiderscoöperatie was tevens het bestuur van de woningstichting. Eerst werd een oplossing voorgesteld die bestond uit opheffing van de woningstichting en overdracht van de bezittingen daarvan aan een andere woningbouwvereniging. Maar een praktischere oplossing bleek toch de oprichting van een nieuwe vereniging. De vereniging De Dageraad werd opgericht. De leden van de arbeiderscoöperatie De Dageraad waren de enigen die toen lid konden worden, maar deze bepaling werd nog in september 1921 teniet gedaan. Iedereen kon lid worden van de vereniging. Eind 1921 telde de vereniging De Dageraad al 1.029 leden.

De coöperatie ging verder onder de naam 'Samenwerking'; de winkels gingen later verder onder de naam Co-op, en de Co-op ging op in de winkels van Edah.

Gedurende de beginjaren bestond de huidige 'Dageraad' eigenlijk uit twee organisaties: de vereniging, die leden had, en de woningstichting, die woningen exploiteerde. Twee afzonderlijke organisaties, op papier althans. Elk met een eigen bestuur. Maar men diende dezelfde belangen. En de besturen van woningstichting en vereniging bestonden gedurende vele jaren uit dezelfde personen.

De eerste woningen

De P.L. Takbuurt is voor De Dageraad een bijzonder complex. Niet alleen omdat het werd gebouwd onder de architectuur van M. de Klerk en P. Kramer. Het was het eerste complex dat de woningstichting tot stand liet komen. En voorzover bekend is het ook het enige complex waarbij De Dageraad de hand had in de straatnaamgeving. P.L. Tak was één van de initiatief-

De P.L. Takstraat in 1938.

nemers voor de arbeiderscoöperatie 'De Dageraad'. Tak overleed in 1907. Het bestuur van de coöperatie De Dageraad stuurde in 1919 een rekest aan het gemeentebestuur, waarin het verzocht *'dien naam (van P.L. Tak) te verbinden aan de hoofdstraat van het woningcomplex (...) dat door de woningstichting 'De Dageraad' zal gebouwd worden'*.

De bouw van de P.L. Takbuurt ging niet zonder horten of stoten. De Dageraad liet de bouw in het begin uitvoeren door de Federatie van Zelfstandige Groepen in het Bouwbedrijf te Amsterdam. Niet door een gewone aannemer dus. Misschien omdat aannemers er toentertijd geen been in zagen om slecht werk te leveren als ze hun winsten daarmee omhoog konden jagen? Dagblad 'Het Volk' van 9 mei 1922 spreekt duidelijke taal: *'Wanneer eenmaal met bouwen is begonnen, zijn er honderden manieren om geld te verdienen, door het gebruik van slechter materiaal dan is voorgeschreven, door het gebruik van minderwaardige konstrukties enz.'*

Geen wonder dat De Dageraad, met haar socialistische oorsprong, erg enthousiast was over de Federatie. Hoofdopzichter Westra van de Dageraad verklaarde in hetzelfde artikel in 'Het Volk': *'Het werken met de koöperaties biedt veel voordelen boven den aannemersbouw. (...) Het bouwen zelf geschiedt op uitnemende wijze. Moedwillig verkeerd construeeren, met het doel er geld uit te slaan, komt niet voor. (...) In kameraadschap wordt samengewerkt...'* De Federatie van Zelfstandige Groepen, ook een soort coöperatie, had geen winstoogmerk maar wel een open boekhouding, in tegenstelling tot 'gewone' aannemers.

Toch was het enthousiasme van korte

duur. De kwaliteit van het werk liet te wensen over. In 1922 kwam de klad er in. De Federatie verklaarde het werk niet voor de afgesproken prijs te kunnen afbouwen. Het heeft het bestuur toen vele hoofdbreken gekost om de afbouw te verzekeren. In het jaarverslag 1923 verzuchtte het bestuur van de woningstichting: *'Indien wij ooit weer bouwen, zal het zeker niet meer geschieden op de wijze waarop wij ons eerste blok hebben gebouwd. Wij hebben leergeld betaald, al was het duur.'* In 1923 voorzag men al de noodzaak verschillende gebreken te moeten herstellen. Het complex bleef gedurende tientallen jaren een zorgenkindje op het gebied van onderhoud.

De Dageraad en het socialisme

Was De Dageraad nou echt zo'n socialistische woningbouwvereniging? Ja, en nee. De grondlegger, de arbeiderscoöperatie

De Dageraad, had een duidelijke band met de SDAP. De namen van de oprichters van De Dageraad tonen in ieder geval aan dat De Dageraad z'n wortels vast in het socialisme heeft. De woningstichting en de vereniging hadden formeel geen binding met het socialisme, evenmin als dat nu het geval is. Maar toch: in de woningen van De Dageraad woonden zeer veel gelijkgezinden. Mensen die elkaar kenden uit de AJC, de Arbeiders Jeugd Centrale. Leden van de SDAP. De bewoners en de bestuursleden waren uit socialistische kring afkomstig.

Het exacte aantal van de socialisten onder Dageraadbewoners is moeilijk na te gaan. Maar een duidelijke indruk is te krijgen uit een onderzoek dat de radiovereniging De Dageraad in 1935 deed. Van de 187 gezinnen die in dat jaar in de P.L. Takbuurt lid waren van een omroepvereniging, waren er 182 lid van de VARA!

Voor de oorlog was dat overigens normaal in het verzuilde Nederland. Je werd lid van de woningbouwvereniging die 'jouw kleur' had. Was je katholiek, dan werd je lid van Dr. Schaepman. Patrimonium had vooral leden uit de protestantse hoek. En De Dageraad mocht zich vooral verheugen in de belangstelling van het socialistische volksdeel. En als gevolg daarvan had je hele wijken waar mensen met dezelfde achtergrond woonden.

Bemoeiingen op ander terrein

De vereniging De Dageraad stelde zich tot doel *'het behartigen van de stoffelijke en culturele belangen harer leden.'* Men wenste zich niet te beperken tot het simpele verhuren van woningen.

De arbeiderscoöperatie De Dageraad verzocht het gemeentebestuur een straat naar socialistisch voorman P.L. Tak te noemen.

Eén van de dingen die de vereniging op zich nam was het onderhoud van de tuinen in de P.L. Takbuurt. Het onderhoud was het werk van de bewonerscommissie, die een tuingarde in het leven had geroepen. De eerste jaren was de tuin een doorslaggevend succes. In 1925 was er al een enorm tuinfeest; in 1926 behaalde de tuin zelfs een bronzen medaille (tweede prijs) van de Kon. Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde. De tuin kwam dan ook op de bezoekers over als 'een Oosterschen lusthof'.

De bewonerscommissie deed meer dan alleen het tuinonderhoud. In 1926 bijvoorbeeld werden er concerten georganiseerd. Er werd geconcentreerd door de Metaalbewerkers Harmonie 'Kunst en Strijd', en de 'Stem des Volks'. Een viertal bewonerscommissies (van Amsterdam Zuid, de Algemene Woningbouwvereniging, Eigen Haard en De Dageraad) exploiteerde samen een bibliotheek, waarvoor de boeken ter beschikking werden gesteld door de openbare leeszaal. Leesgeld voor het seizoen 1926-1927: twee cent. Andere activiteiten waren de gezamenlijke inkoop van brandstoffen en de verkoop van 'Vampyr'-stofzuigers.

Stadionbuurt: zijn tijd ver vooruit

Eind 1928 vond na langdurige en moeizame voorbereiding de aanbesteding plaats van het complex Stadionbuurt. Een complex dat zijn tijd een aardig eind vooruit was. In 48 woningen werden douchecellen aangebracht, bovendien werd er centrale verwarming en centrale warmwatervoorziening aangebracht. Daarmee was De Dageraad de eerste corporatie die een dergelijke voorziening in woningwetwoningen liet aanbrengen. Met een krappe begroting kon men de kosten voor verwarming en warmwater op f 1,65 per week stellen. Maar het bestuur was toch van mening dat 'de bewoners van het complex nabij het Stadion zeer zuinig met het warme water moeten zijn.' Een andere primeur in het complex Stadion was een 26-tal woningen voor ouden van dagen. De woningen zouden kunnen worden betrokken door 'arbeiders(sters) die den leeftijd van 55 jaar bereikt hebben.'

De radio-vereniging

Er hebben allerhande organisaties bestaan die de naam 'De Dageraad' droegen. Daar waren twee radioverenigingen bij: één in de P.L. Takbuurt en één in de Stadionbuurt. Dit zal menigeen verbazen. In de beginjaren van de radio was het bezit van een toestel uiteraard alleen weggelegd voor de

*Bouw Stadionbuurt, begin jaren '30.
Op de achtergrond het Olympisch stadion.*

wat meer welgestelden, en die waren nu eenmaal niet in groten getale aanwezig in corporatiewoningen. Om toch van radio te kunnen genieten bestonden in Amsterdam verscheidene radiocentrales. Een soort voorloper van de draadomroep of de huidige kabeltelevisie.

De Dageraad zou De Dageraad niet zijn als men niet ook zoiets had georganiseerd, maar dan wel op coöperatieve grondslag. Andere radiocentrales hadden een winst-oogmerk. Het moest een aparte vereniging zijn, want de woningstichting mocht dit soort activiteiten niet ontplooiën.

In het complex P.L. Takstraat werd eind 1928 begonnen met de aanleg van een installatie die de aangesloten voor 30 cent per week het genot van twee radiokanalen bezorgde. De toestellenkamer, van waaruit de radiovereniging werkte, was eerst bij één van de bestuurders thuis en in 1932 werd een afzonderlijke ruimte voor de radiocentrale ingericht. Het bestuur van de radiovereniging bleef waakzaam voor de kwaliteit van de installatie. In 1932 werden schakelaars vervangen door *storingvrije bakeliëten aansluitkastjes*.

Men onderzocht of men de installatie kon uitbreiden naar drie lijnen. Maar ja, meer lijnen zou ook meer geld kosten. In 1935 aankondigde overheidsmaatregelen zouden ertoe leiden dat de kosten omhoog zouden gaan. Menigeen had een eigen radio, waardoor de toekomstverwachtingen voor zo'n simpele radiocentrale wat onze-

ker waren. Toch bleef door de jaren heen het aantal aangesloten bij de radio-vereniging vrij constant. In 1937 werd een oplossing gevonden. Door samenwerking met andere radiocentrales. Samen met de radiocentrale van 'Onze Woning' aan het Coöperatiehof werd de N.V. Burgemeester Tellegen opgericht. Dat maakte het tevens mogelijk de hele installatie te vernieuwen en over te gaan naar de doorgifte van vijf lijnen. Maar de regering moest in buitengewone gevallen wel over de lijnen kunnen beschikken, 'bijvoorbeeld bij luchtaanval-len'. Een veelbetekenende zinsnede in het verslag van de radiovereniging over 1937! In 1939 sloot de vereniging 'Radio-Centrale Rochdale-Zuid' zich bij de NV aan. Een mooie vorm van samenwerking tussen deze woningbouwverenigingen!

De crisisjaren

De crisis sloeg ook in de Dageraadcomplexen toe. Het verlies doordat woningen langere tijd onbewoond bleven begon in 1932 toe te nemen. Het bestuur zag wel dat een deel van de bewoners al geruime tijd werkloos was, en de toekomst er niet hoopvol uitzag. Men achtte huurverlaging noodzakelijk, maar dat kon niet zonder toestemming van de overheid. De vereniging De Dageraad zag af van verdere werkzaamheden op het terrein van vakantie-werk e.d. Niet alleen omdat andere organisaties daar al in voorzagen, maar ook omdat het geld van de vereniging hard nodig was voor de stichting van woningen. En dat was noodzakelijk, 'omdat wij geen

kans zien, om van Rijk en Gemeenten gelden te verkrijgen tot het bouwen van arbeiderswoningen tegen een matigen prijs, waaraan vooral in Amsterdam een groote behoefte bestaat.' In 1934 liep de leegstand in de complexen verder op en vooral de dure woningen bleken onverhuurbaar. De vele verhuizingen brachten ook nog extra onderhoudskosten met zich mee. De bewoners vroegen om meer onderhoud, maar: *'het bestuur wil graag, maar het kan niet anders.'* De kosten liepen nog op, bijvoorbeeld omdat bewoners op ruwe wijze fietsen in de trapportalen neerzetten. *'Er zijn nog heel wat bewoners, die nog leeren moeten hoe een woning bewoond moet worden.'* In 1935 werden er in de P.L. Takbuurt 107 gezinnen geteld waarvan de kostwinner werkloos was. En dat op 325 gezinnen... De regering probeerde er wat aan te doen. Door de rente voor de woningbouwvereniging te verlagen konden in 1935 en 1936 de huren worden verlaagd. Het verlies door leegstaande woningen in

Immers, *'gelukkig bleef het bij materiele schade,'* ook al was die groot.

De warmwatervoorziening in de Stadionbuurt werd in 1942 stopgezet, in verband met de brandstoffenpositie. Op 10 april 1944 werd de hele installatie stilgezet, maar de in voorraad zijnde *'Brechtcookes'* werden in november 1944 aan de bewoners uitgereikt.'

Veel bewoners van De Dageraad waren van joodse afkomst. In 1942 wordt in het verslag vermeld dat *'een aantal bewoners op last van de Overheid hun woningen moesten ontruimen'*. In 1943 werden 120 Dageraadwoningen op last van de Overheid ontruimd en *'op schandalige wijze leeggehaald.'* Het in 1945 op grauw oorlogspapier verschenen verslag (over 1944) spreekt boekdelen. *'De razzia's in onze blokken, het onmenselijke optreden tegen een groot aantal van onze bewoners, het plunderen en vernielen van onze wo-*

De wederopbouw

Tot 1949 bestond De Dageraad uit twee organisaties: de vereniging en de wonings-tichting. In 1949 werd de structuur van De Dageraad aangepast. Woningstichting en Vereniging werden tot één woningbouwvereniging samengevoegd. Er werd een ledenraad ingesteld, en er werden maatregelen genomen om de vereniging meer eigen middelen te geven. Op die manier zou ook de zelfstandigheid ten opzichte van de overheid kunnen worden verbeterd.

Middelen om onderhoud uit te voeren waren er vlak na de oorlog amper, in elk geval veel te weinig om alle noodzakelijke werk te laten uitvoeren. Het ging niet alleen om de geldmiddelen. In 1947 zou de voorgevel van de P.L. Takbuurt geschilderd moeten worden. Dat ging niet door, *'aangezien de benodigde verf hiervoor niet werd toege-wezen.'*

In 1948-1950 werden de eerste naoorlogse woningen gebouwd; het complex Bos en Lommer. Tegelijkertijd waren er plannen om in Noord *'op het voormalige zweefvliegveld ten oosten van Tuindorp Oostzaan'* woningen te bouwen. Het bestuur stond toen al sceptisch tegenover de vraag of de duplexwoningen in Oostzaan Oost ooit wel tot simplexwoningen zouden worden omgebouwd. Het plan was om die ombouw na tien jaar te laten plaatsvinden. Maar de belangen van de leden gingen voor in die tijden van woningnood. Er werden duplexwoningen gebouwd. De scepsis van het toenmalige bestuur was terecht. De duplexwoningen bestaan nog steeds in die vorm.

Maar gebouwd werd er. In 1951 werd begonnen met de bouw van 112 woningen in tuinstad Slotermeer A; in 1952 werd een aanvang genomen met de bouw van 263 woningen in Slotermeer F.

De toewijzing van woningen aan leden werd in de jaren '50 op een steeds lager pitje gezet. Vanaf 1952 mochten geen woningen meer vrij worden verhuurd. 50% van de leegkomende woningen werd ter beschikking gesteld van het Centraal Bureau Herhuisvesting (CBH); de resterende 50% mocht alleen worden verhuurd aan leden die op de zg. 'urgentielijst' voorkwamen. De leden moesten ook toen al een aandeel van f 100,- in de vereniging hebben. Voor die tijd een enorm bedrag, een ware opoffering voor de leden. Het bestuur was het er niet mee eens dat deze opoffering onvoldoende zou kunnen worden 'be-loond' door de toewijzing van woningen.

De Oostzaanstraat op een vooroorlogse ansichtkaart. De woningen waren toen in bezit van de woningbouwvereniging voor spoorwegpersoneel.

het blok Stadionbuurt liep op van f 308,15 in 1931 tot f 5.397,90 in 1936. Dat was het ongunstigste jaar; daarna liepen de verliezen wat terug.

De jaren 1940-1945

De oorlogsjaren vormen een bijzonder zwarte bladzijde in de historie van De Dageraad. In het verslag over 1939 (verschenen in 1940) werd al gemeld dat *'het bouwen van woningen vanzelfsprekend op dit ogenblik is uitgesloten.'* Dat er op 12 oktober 1940 een bom insloeg in het plantsoen aan de Burgemeester Tellegenstraat was misschien het minst erge dat De Dageraad in de oorlogsjaren overkwam.

ningen heeft allen, die hiermee te maken hadden, diep aangeprepen. (...) 160 Joodse gezinnen werden uit hun woning weggevoerd. De meesten van hen zullen wij helaas nimmer weerzien.' Men dient te bedenken dat De Dageraad toentertijd 555 woningen bezat. Van zowat één op de drie woningen werden de bewoners weggevoerd. Veel Dageraadbewoners stelden weliswaar pogingen in het werk om hun Joodse buurtgenoten te helpen, maar *'de terreur was te hevig om alle gezinnen veilig elders onder te brengen.'*

Het zou jaren duren voor De Dageraad deze slag weer te boven kwam.

Voor wat betreft de huurverhoging wist men in de jaren '50 van wanten. In 1951 was de huurverhoging 15%, in 1954 werd een huurverhoging van 17% toegepast; in 1957 werd de huur van de vooroorlogse woningen met 25% verhoogd. Deze hogere huuropbrengst was echter hard nodig om de hogere kosten te dekken.

In 1958 werden de laatste woningen in het complex Slotervaart voltooid en werd begonnen met de bouw van het hoogbouwcomplex in Osdorp, Klarenburg.

Eind 1959. De Dageraad heeft 1545 woningen, 3.751 leden en 8 medewerkers. Er is een bezoldigd secretaris-penningmeester. Verder bestuurswerk wordt op vrijwillige basis verricht.

De jaren zestig

Het complex P.L. Takstraat bleef zorgen baren op het gebied van onderhoud. In 1961 werd een omvangrijk onderzoek ingesteld. Hieruit bleek dat alleen diep ingrijpend onderhoud de onhoudbare toestand zou kunnen opheffen. Tegen het eind van de jaren '60 werd een omvangrijke restauratie van een deel van het complex afgerond.

Er waren wel moderne ontwikkelingen. Het centrale-antennesysteem werd in de blokken ingevoerd, dit werd nodig door de komst van het tweede TV-programma. De huurbetaling-per-week nam in 1965 een einde; men kon de huur nu per maand via de giro betalen!

In 1967 besloot De Dageraad deel te nemen aan de bouw van woningen in de Bijlmermeer. De verwachtingen waren hooggespannen. In een brochure, uitgevoerd in paarse letters, lezen we over de Bijlmer: 'een complex van voorzieningen, waarvan (...) veiligheid een heel belangrijke is. (...) Een toonbeeld van het moderne bouwen.' In 1969 werden de eerste woningen in dit stadsdeel opgeleverd.

De Dageraad groeit

Om te beginnen uit het kantoor in de tuin aan het Thérèse Schwartzplein. Eind 1970 verhuisde het kantoor naar de J.J. Viotstraat 29.

De organisatie groeide mee. In 1974 legde secretaris-penningmeester J. v.d. Berg zijn functie neer. De leiding van de organisatie werd overgedragen aan de heer H.A. Wijmans.

In 1974 werd de fusie van De Dageraad met de Woningbouwvereniging Amster-

*Robbert Cijferstraat, complex Sloterveer F, 1963.
Opzichter A.C. Overwater spreekt met een bewoonster.*

damsch Spoorwegpersoneel een feit. De fusie werd ingegeven door de gedachte dat op die manier het dagelijks werk beter zou kunnen worden gecoördineerd en de aanwezige middelen beter zouden kunnen worden gebruikt.

Het aantal woningen van De Dageraad nam door de fusie sterk toe. Waren er in 1974 nog 2.758 eenheden in exploitatie, in 1975 waren dat er 3.698. Ook het ledental steeg in één keer met ca. 2.000 WASP-leden tot een aantal van 6.979.

Het aantal woningen zou in de jaren '70 nog verder toenemen. Aan het eind van de

jaren '70 werd een schoorvoetend begin gemaakt met de stadsvernieuwing. In 1977 werd begonnen met de eerste nieuwbouw in stadsvernieuwinggebied: het blok aan de Riouwstraat/ Insulindeweg.

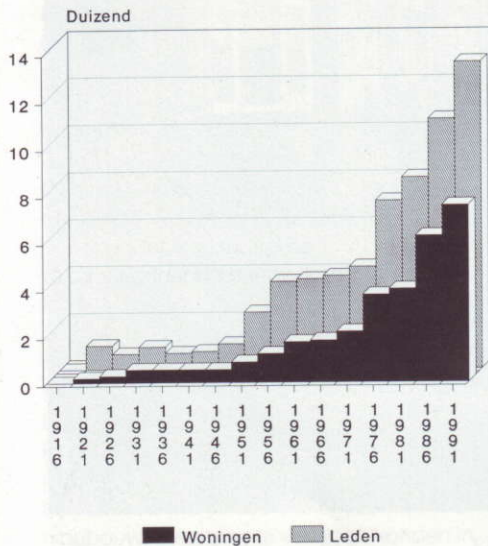
De jaren 80

Ze liggen nog maar zo kort achter ons. Voor De Dageraad werden de tachtiger jaren gekenmerkt door onstuimige ontwikkelingen en een explosieve groei tot een organisatie met zo'n 7.500 woningen in beheer en ca. 80 personeelsleden. Die groei werd voor een belangrijk deel veroorzaakt

Drusiushof, Slotervaart.

Woningbezit en ledental De Dageraad 1916-1991

door de stadsvernieuwing. Er werden in die periode zo'n 1.800 bestaande woningen aangekocht.

Het oudste Dageraadcomplex, de P.L. Takstraat, onderging een uitgebreide renovatie in 1982/1983.

De leegstand in de Bijlmermeer maakte een politieke oplossing noodzakelijk. De woningen werden beheerd door een aantal corporaties. De woningbouwverenigingen meenden dat een goed beheer mogelijk zou worden door deze versnippering op te heffen. Op advies van de Amsterdamse corporaties besloot de staatssecretaris de Bijlmer in beheer te geven van één corporatie. In 1983 werd Nieuw Amsterdam opgericht en droeg De Dageraad zijn woningen in de Bijlmer over aan deze nieuwe woningbouwvereniging. Het was tevens een fikse financiële aderlating voor De Dage-

Het kantoor aan de J.J. Viottastraat.
Links secretaris-penningmeester J. v.d. Berg, rechts opzichter A.C. Overwater.

raad. De deelnemende corporaties dienden namelijk een startkapitaal voor Nieuw Amsterdam te fourneren, de zg. 'bruidsschat.'

Vlak daarbij kwam begin jaren '80 een nieuwe stadswijk tot stand, de Venserpolder. Een wijk die op veel traditioneler principes werd gebouwd dan de Bijlmermeer!

In de Indische buurt werden vele nieuwbouwwoningen door De Dageraad gebouwd. Een ander fenomeen was de aankoop van woningen die vervolgens een opknapbeurt kregen. Ook deze activiteit vond (en vindt) voor een belangrijk deel in de Indische buurt plaats.

Een bouwproject dat de aandacht trok was de verbouwing van het Entrepotdok: de verbouw van oude pakhuizen aan de En-

trepotdokskade tot woningen, garages en bedrijfsruimten. Een klus die op voorbeeldige wijze werd geklaard door architect Joop van Stigt en bouwbedrijf De Nijs. Ook voor andere woonvormen dan de 'gewone' corporatiewoning was ruimte. Er werden o.a. woningen gebouwd die worden beheerd door de vereniging HVO, deze woningen worden bewoond door (voormalige) dak- en thuislozen. In de Indische buurt werden twee clusters woningen voor ouderen gebouwd.

Na 75 jaar...

75 Jaar in vogelvlucht... Er zitten in die periode dieptepunten, maar ook vele hoogtepunten. In die 75 jaar is veel bereikt voor het doel van De Dageraad: werken in het belang van de Volkshuisvesting. De woningnood werd nooit helemaal opgelost. Dat kan eigenlijk ook niet: het blijft nodig om nieuwe woningen te bouwen, woningen op een goede manier te onderhouden, mensen op een passende manier te huisvesten. Daarbij is De Dageraad (elke woningcorporatie overigens) gebonden aan vele regels en wetten. De regelgeving maakt het er voor corporaties niet altijd gemakkelijker op. De corporaties zullen in elk geval op het financiële vlak minder afhankelijk worden van de overheid. Zoals het er nu naar uitziet zal de nabije toekomst voor de sociale woningbouw niet al te gemakkelijk zijn. Maar we hebben een traditie van 75 jaar inzet voor de volkshuisvesting, al was het soms ook tegen de stroom inroeien met de riemen die we hadden. Die traditie blijft in elk geval. Het belang van goede huisvesting, waarvoor de oprichters zich in 1916 al sterk maakten, is nog steeds hetgeen waarvoor De Dageraad zich blijft inzetten.

Het woud van antennes in de jaren '60.

Venserpolder, 'blok 1': nieuwbouwwoningen in een uitbreidingsgebied van Amsterdam.

Goede tijden, slechte tijden

N. van Velzen,
directeur Nationale Woningraad

In 1991 jubileren is voor een woningbouwvereniging geen onverdeelde genoegen. Een forse huurverhoging, een dreigende verslechtering van de individuele huursubsidie en weer een groeiend aantal woningzoekenden. Ga er als woningbouwvereniging maar aan staan!

De Dageraad heeft een traditie als het gaat om de belangen van de huurders. Zonder twijfel is de belangstelling van De Dageraad voor de belangen van de bewoners regelrecht terug te voeren tot de sociaal-democratische arbeidersbeweging. 'Verheffing van de arbeider' door goede huisvesting was slechts één van de doelstellingen van de Coöperatie De Dageraad waaruit de huidige vereniging ontstond.

Voor de Nationale Woningraad, tot 1975 ook de algemene bond van woningbouwverenigingen genoemd, was De Dageraad een lid waarmee rekening gehouden moest worden. Bij herhaling nam De Dageraad het voortouw in nieuwe ontwikkelingen. Zo besepte men al ver voor de oorlog dat wonen meer is dan een dak boven het hoofd. En zo ging de woningbouwvereniging zich bezig houden met tal van andere, zeker ook belangrijke zaken. Een bijzonder voorbeeld daarvan is de in 1928 opgerichte radiostichting die ervoor zorgde dat in verschillende complexen de mogelijkheid ontstond mee te genieten van wat de radio toen bood. Dat was uniek in die tijd!

Verzuimd werd nooit deel te nemen aan de discussies in federatief verband en op nationaal niveau in de Nationale Woningraad. Kritisch maar zeer betrokken wordt alles gevolgd!

De geschiedenis van De Dageraad is die van iedere woningcorporatie: er zijn goede en slechte tijden. In de twintiger jaren leefde de sociale woningbouw op, kort daarna in de crisisjaren was het gedaan met de

groei; alle zeilen moesten worden bijgezet om te kunnen overleven. In de tijd van de grote naoorlogse woningnood werd door De Dageraad hard gewerkt aan de nieuwbouw. Toen betere tijden leken aan te breken - de grootste nood was gelynigd - bleek dat veel bezit dringend aan verbetering toe was. En nu dat van de grond komt, gooit het Kabinet roet in het eten. Huurverhoging, stijging van andere woonlasten en minder subsidies.

Gaan we weer terug naar af? Ik denk het

niet. Het grote verschil met de jaren die achter ons liggen, is het feit dat de woningbouwverenigingen, en zeker De Dageraad, op eigen benen kunnen staan.

De nieuwe uitdaging is het op eigen kracht de zaken regelen. Wordt het wonen daarmee goedkoper? Nee, dat zal wel niet; maar het wordt wel beter. De bewoners en woningzoekenden kunnen sneller en beter worden geholpen. De Dageraad, daar ben ik van overtuigd, zal daarbij zich blijven laten leiden door de gedachte dat goed leven zonder goed wonen ondenkbaar is.

Een vooroorlogse foto van het Ceramplein. Toen nog bezit van particuliere huiseigenaren.

De Dageraad: een actieve en principiële corporatie

Duco Stadig,
secretaris Amsterdamse Federatie van
Woningcorporaties

Van de 75 jaar die De Dageraad nu bestaat heb ik er 15 meegemaakt: ik kwam in 1976 als ambtelijk secretaris bij de Amsterdamse Federatie van Woningcorporaties werken. De fusie met de WASP was toen net zo'n beetje achter de rug.

In die 15 jaar heb ik De Dageraad leren kennen als een corporatie die ik zou willen typeren met twee woorden: *actief* en *principieel*.

Actief omdat De Dageraad aan nieuwbouw en meer in het algemeen aan de stadsvernieuwing altijd actief heeft meegedaan. De gebieden waar De Dageraad actief was, en is, zijn vooral de Indische Buurt en de Oostelijke Eilanden. Daar heeft De Dageraad een groot aantal, soms heel moeilijke projecten tot stand gebracht. Ook heeft De Dageraad daar veel woningen aangekocht, verhoudingsgewijs zelfs méér dan de gemiddelde Amsterdamse corporatie. Het mooiste project is en blijft natuurlijk het Entrepotdok, ondanks alle problemen die daar geweest zijn met huiszwam. Maar ook het renovatieproject P.L. Takstraat vind ik prachtig.

Maar niet alleen in de sfeer van het bouwen als zodanig is De Dageraad actief. Ook als het gaat op het inspelen op nieuwe woonbehoeften was De Dageraad altijd een corporatie die voorop liep. In dat verband mag beslist het samenwerkingsproject met HVO op Oostenburg worden genoemd. En samen met de Stichting Leefklimaat was De Dageraad ook al vroeg actief op het gebied van begeleid wonen.

Daarnaast is De Dageraad een *principiële* corporatie, een corporatie die goed over dingen nadenkt en dan meestal een duidelijk en principieel standpunt kiest.

Soms is dat voor ons als Federatie wel eens wat lastig, zo'n principiële eend in de bijt. De Federatie probeert natuurlijk over zaken zoveel mogelijk op één gemeenschappelijke lijn te komen, en met principieel denkende leden is dat niet altijd makkelijk. Maar meestal werkt het juist heel bevruchtend, en blijkt dat de gemeenschappelijke beleidslijn juist door zo'n principiële inbreng op een goede manier wordt 'bijgekleurd'.

En op andere momenten is zo'n principieel denkend lid wél een voordeel: bij De Dageraad zul je nooit meemaken dat die zich achter de adviezen van de Federatie verschuilt. Want alles wat de Federatie adviseert is niet meer dan een *advies*, en de corporaties zelf zijn er voor verantwoordelijk of ze zo'n advies in de praktijk brengen of niet. Bij De Dageraad zul je daar nooit onduidelijkheid over hebben.

Actievoerders

Misschien was die principiële opstelling wel de reden dat De Dageraad één van de drie corporaties was die in juni 1980 door actievoerders uit de Bijlmermeer werden 'uitverkoren' om te worden bezet. Bijna drie dagen lang was het kantoor aan de Viottastraat een soort belegerde veste. Ik herinner me nog goed hoe we de directie op de eerste verdieping via een kabelbaantje van eten en drinken voorzagen. Dat het iets méér was dan een droge boterham en een fles mineraalwater zal duidelijk zijn.

De Dageraad heeft, naar ik weet, enkele financieel magere jaren achter de rug. Maar gelukkig zijn er betere tijden aangebroken. En dat betekent dat de Dageraad, met ruim 7.000 woningen landelijk gezien een *grote* corporatie, volgens mij een goede uitgangspositie heeft voor de jaren negentig. En al loopt de nieuwbouwproductie terug, in het beheer is er nog genoeg te doen. Denk maar aan de Sociale Vernieuwing.

Ik hoop dat het De Dageraad in die jaren negentig goed zal gaan. En ik hoop ook dat De Dageraad in die jaren een tevreden lid

van de Federatie zal blijven, want als de leden tevreden zijn doet de Federatie haar werk goed.

Ceramplein 1991. De woningen zijn door De Dageraad aangekocht en vrijwel alle in de jaren '80 opgeknapt; er is ook een aantal nieuwbouwwoningen gekomen.

Van volharding en idealisme naar openheid en professionalisme

A. Vos, directeur Bouw- en Woningdienst Amsterdam

Om de groei van de Dageraad aan te geven vergelijk ik het aantal leden en het aantal woningen van 25 jaar geleden met nu.

Toen had De Dageraad	3.947 leden
nu zijn het ca.	13.000 leden
in 1966 waren er	1.797 woningen
nu heeft De Dageraad ca.	7.500 woningen

Sinds het prille begin van de stadsvernieu-

wing heeft De Dageraad een geweldige groei doorgemaakt. De belangstelling van bewoners en niet-bewoners is verdrievoudigd. Het aantal woningen is meer dan verviervoudigd.

De getallen voor De Dageraad - en voor de andere woningcorporaties in Amsterdam - spreken heldere taal. Ook De Dageraad was er bij en heeft meegewerkt aan de uitbreiding en verbetering van het corporatiebezit in Amsterdam. Groei door nieuwbouw, groei door fusie met de WASP (Woningbouwvereniging voor Amsterdams Spoorwegpersoneel), groei door aankopen en opknappen en groei ondanks het afstoten van het bezit in de Bijlmermeer! Ook de kwaliteit van het bezit nam toe door de renovatie van het ouder woningbezit.

De groei bracht veel veranderingen teweeg. Zo verhuisde de vereniging tweemaal, eerst naar de J.J. Viottastraat en later naar het pand aan de Overschiestraat. Zo veranderde de administratie van handma-

tig naar geautomatiseerd. En moesten bestuur en werkapparaat steeds opnieuw het antwoord vinden op nieuwe werksoorten. Vroeger was er nieuwbouw en onderhoud. Die zijn aangevuld met renovatie, restauratie en aankopen en opknappen.

De Dageraad is als vereniging en werkapparaat meegegroeid; zij is een professionele organisatie geworden op basis van oude, niet verouderde uitgangspunten.

Als ik aan De Dageraad denk dan vind ik ze herkenbaar door twee projecten:

De P.L. Takstraat als toonbeeld van de Amsterdamse School door renovatie en

restauratie nieuw leven ingeblazen, en het Entrepotdok, het visitekaartje van de stadsvernieuwing. De complete verbouwing zorgde er voor dat het complex tot in de verre omgeving een nieuwe uitstraling krijgt.

De toekomst voor de Volkshuisvesting is niet helder. Er komen veel problemen op ons af. Ik ben blij dat verenigingen als De Dageraad klaar staan om te blijven werken aan een goede en eerlijke volkshuisvesting. Zo beschouw ik ook het initiatief van het actieplan voor oudere bewoners.

Dageraad, wel gefeliciteerd.

Jubileum: aandacht voor ouderen

Een jubileum is een mijlpaal. Uiteraard. Tijd om terug te kijken op de achter ons liggende jaren en een goed moment om een blik vooruit te werpen. Een groot deel van dit nummer van Dagepraat is daar aan gewijd. Niettemin: De Dageraad vindt dat het jubileum extra inhoud zou moeten hebben. We schreven daar al over in de vorige twee nummers van Dagepraat.

Het bestuur heeft besloten extra aandacht te schenken aan onze oudere bewoners. Dat willen we doen door de doorstroming van oudere bewoners te bevorderen. Met het verstrijken van de jaren wordt voor velen de woonsituatie minder geschikt. Het trap klimmen gaat bijvoorbeeld problemen geven, of de woning wordt te groot. Om echter naar een andere woning te verhuizen op wat gevorderde leeftijd kan door ouderen bezwaarlijk worden gevonden.

Een woning beneden kan als onveilig worden ervaren. Of bij verhuizing naar een benedenwoning kan het tuinonderhoud een probleem zijn. Er zijn misschien ook nog wel andere bezwaren op te sommen.

Het bestuur van De Dageraad heeft een jubileum-actie gestart die tot doel heeft de doorstroming van ouderen te bevorderen. Leden/bewoners van 60 jaar of ouder die willen doorstromen naar een beter passende woning kunnen een aanvraag indienen voor bevestiging van inbraakwerend hangen sluitwerk. Ook een tuininrichting die met weinig onderhoud toe kan behoort tot de mogelijkheden.

Dit zijn zaken die je normaal gesproken niet

in een gewone woningwetwoning aantreft. Het aanbrengen van deze voorzieningen wordt dan ook betaald uit een speciaal 'potje', dat ter gelegenheid van het jubileum is opgericht. We rekenen graag op giften voor dit actiedoel. Het rekeningnummer is: 69.58.96.830, NMB-bank, Amsterdam, t.n.v. De Dageraad, Amsterdam. Giro van de bank is 2922.

We hopen op die manier een aantal ouderen op een goede manier te kunnen helpen. Oudere leden/bewoners die in aanmerking willen komen voor genoemde zaken kunnen De Dageraad bellen, telefoon 020-5119211. Uiteraard gaat het in eerste instantie om personen die daadwerkelijk van plan zijn een andere, beter passende woning te betrekken.

Een stuk geschiedenis en toekomst

G.J. Ponstein,
oud- bestuurslid, oud-ledenraadslid

In de toekomst is naar mijn mening ook voor De Dageraad een belangrijke rol in de Amsterdamse volkshuisvesting weggelegd. Dit wordt gerechtvaardigd door de daden in de geschiedenis van De Dageraad.

Ik ga dan meteen even terug naar de jaren dertig, toen mijn ouders naar de Olympiaweg verhuisden. Voor mij een heerlijke buurt om te spelen, alles was er nog in opbouw.

De Dageraad had hier als eerste woningbouwvereniging een blok arbeiderswoningen tot stand gebracht waarin centrale verwarming en warmwatervoorziening was opgenomen. Niet, zoals nu, door middel van een geiser, maar doodgewoon dag en nacht warm water uit de kraan. Dat was in 1930 natuurlijk heel bijzonder, De Dageraad mocht daar terecht trots op zijn.

Ook op architectonisch gebied wist ze heel goede beslissingen te nemen, getuige de P.L. Takbuurt, waar nu nog wereldwijd belangstelling voor is.

Mijn interesse in de volkshuisvesting en latere actieve betrokkenheid daarbij werd gestimuleerd door mijn vader, die ruim 25 jaar bestuurslid was. Het idealisme van de groep bestuursleden en andere medewerkers/sters die ik gekend heb in de jaren '30 tot '70 was bewonderenswaardig. Alle

Hoek Stadionweg/Olympiaweg, 1991.

Hoek Stadionweg/Olympiaweg in de jaren '30. De straat is geplaveid met kinderkopjes en nergens een auto te zien.

werkzaamheden in vrije tijd en de meesten zonder betaling!

Na de oorlog deed De Dageraad flink mee aan de wederopbouw. Zo voortgaand heeft zich de huidige grote vereniging ontwikkeld. Daarmee ben ik dan terecht gekomen bij het heden en de toekomst.

Door vele maatregelen van de overheid is het vaak niet gemakkelijk geweest voor het

huidige bestuur en de directie om altijd de goede weg te vinden in het belang van de leden en de volkshuisvesting. Ik ben er evenwel van overtuigd dat men zijn best doet en met die instelling kan De Dageraad de toekomst met vertrouwen tegemoet zien. Ik wens iedereen daarbij veel succes en natuurlijk mijn hartelijke gelukwensen met dit jubileum.

Dageraad proficiat!

*M. de Lange- Zachte
oud-medewerkster
oud-lid ledenraad
lid Raad van Commissarissen*

Ik was ca. 20 jaar medewerkster bij de administratie van De Dageraad. Daarna vijf jaar lid van de ledenraad en nu al weer 9 jaar lid van de Raad van Commissarissen.

Het kantoor in de J.J. Viottastraat. Aan het achterste bureau mevrouw M. de Lange- Zachte.

In 1923 kwam ons gezin in de Henriëtte Ronnerstraat wonen. Het waren huizen zonder douche. De kinderen gingen thuis in bad en op latere leeftijd naar het badhuis. Nieuwbouw komt met gebreken. Toen we de woning betrokken stond het aanrecht onder stroom! Het werd gauw verholpen.

De woningen waren licht en voor die tijd modern. De buurt was gezellig; je woonde er met gelijkgezinden. In de tuinen van het complex werd op zondagavond dikwijls muziek gemaakt.

De oorlog was een ramp voor De Dageraad. Veel bewoners werden gedwongen te werken in Duitsland, vele Joodse landgenoten werden gedeporteerd.

Na de oorlog was er gebrek aan alles, maar vooral aan woonruimte. Er werd veel gebouwd: Bos en Lommer, Oostzaan Oost, Slotmeer, Slotervaart, Osdorp: in korte tijd totaal 1.256 woningen.

Het kantoor van de vereniging was toentertijd gevestigd in een houten gebouw in de gemeenschappelijke tuin op het Thérèse Schwartzplein. De administratie werd gevoerd met een bezetting van 3 man. De vereniging kreeg meer woningen. Het werk nam toe, het kantoor werd te klein. We verhuisden naar de J.J. Viottastraat. Wat een vooruitgang.

Oudere leden zullen zich de namen van de toenmalige bestuurders herinneren. Ik noem er twee: P. van Noorden, voorzitter en J. van den Berg, secretaris/penningmeester, tevens administrateur en zakelijk leider van De Dageraad.

Na veel voorbereiding kwam in 1974 de fusie met de WASP tot stand. Er werden vele nieuwe woningen in het bestand opgenomen; het werden in totaal 3.467 woningen. Het rangnummersysteem voor de woningtoewijzing moest opnieuw worden ingedeeld. Een heel karwei.

De tijden veranderen en daarmee de werkzaamheden en de administratie. Onze taak is nog steeds om te trachten als vereniging aan de minst draagkrachtigen in de samenleving huisvesting te verschaffen tegen een betaalbare huur. We zullen verzelfstandigen en een ander beleid gaan voeren en proberen ook andere groepen in de samenleving tot ons te trekken.

Ik hoop, en ik wens De Dageraad bij het 75-jarig jubileum de kracht toe om door gezamenlijke inspanning het doel van de vereniging te bewaren.

Eerste vrouw in het bestuur

*I. Schwarzschild-Rosenberg,
oud-bestuurslid*

Ik ben opgegroeid in de Lutmastraat en ik kende de huizen van De Dageraad in de P.L. Takstraat. Die huizen waren anders, met een eigen gezicht, daar wilde ik best wonen. Na jaren zou dat ook gebeuren. De bijzondere vormgeving sprak mij toen al aan.

In 1950 werd het echt een eigen Dageraadwoning in de Willem Passtoorsstraat, voor de somma van f 6,25 per week! Het inkomen was echter niet hoog. Intussen bouwde De Dageraad in de Westelijke Tuinsteden nieuwe huizen, met meer comfort, eigen douche, balkons, een douche en een zolder. In 1958 verhuisden we naar Slotervaart. De huur werd f 15,85 per week, een rib uit ons lijf en een heel besluit.

In 1947 werden wij lid van De Dageraad. Ik bezocht trouw de ledenvergaderingen, want de verschillende aspecten van het wonen interesseerden mij. Uit de ledenvergaderingen werd op zeker ogenblik de ledenraad gevormd. Ik wilde best meedoen. Het bestuur van De Dageraad was heel positief over deelname van vrouwen in de ledenraad of het bestuur. Maar ledenraadsleden of bestuursleden moeten minstens één jaar persoonlijk lid van de vereniging zijn.

Het was bij een echtpaar gebruikelijk dat het lidmaatschap op naam van de echtgenoot stond; de echtgenote was dus geen lid! Het kwam er tenslotte op neer dat ik in 1963 zélf lid moest worden. Juist door het persoonlijk lidmaatschap waren er zo weinig vrouwen die aan het werk van een bouwvereniging deelnamen.

Een statutenwijziging maakte het tenslotte mogelijk het lidmaatschap aan de echtgenote over te dragen.

In 1976 werd ik als eerste vrouw gekozen tot lid van het bestuur. Het is prettig te constateren dat in de loop der jaren steeds

meer vrouwen deelnamen aan de ledenraad en het bestuur. Een tijdlang was een vrouw voorzitter van De Dageraad. Er is zeker een tendens dat vrouwen steeds actiever worden bij woningbouwverenigingen. In de jaren zestig raakte ik steeds meer bij woningbouw betrokken, door lid te worden van de VAC-Amsterdam (Vrouwen Advies Commissie voor de woningbouw). Deze commissie stelde zich tot taak woningen op hun praktische bruikbaarheid te beoordelen. Later werd ik ook gekozen in de Amsterdamse Raad voor de Stedebouw (nu stadsontwikkeling).

De jaren in de ledenraad en het bestuur zijn heel boeiend geweest; ik leerde er veel over het beheren van huizen en de vele problemen die zich daarbij voordoen. De Dageraad stimuleerde dan ook het volgen van cursussen, het bijwonen van bijeenkomsten over woningbouw en dergelijke.

Woonavonturen van een Dageraadlid

*G. Porck
oud-ledenraadslid,
bestuurslid*

In 1947 kregen mijn vrouw en ik onze eerste woning, aan de Daniël Stalpertstraat: kamer, alkoof en keuken. Je moest toen getrouwd zijn, of op z'n minst in ondertrouw. We 'moesten' dan ook trouwen.

In 1952 besloten we lid te worden van De Dageraad. Die vereniging was ons aanbevolen door vrienden uit de jeugdbeweging. Die vrienden woonden in de P.L. Takstraat. De levensbeschouwelijke achtergrond van De Dageraad benaderde het dichtst onze eigen politieke opvattingen. Vandaar.

Na een periode in een kleine 'hele' woning mochten we in 1957 inschrijven voor een woning in het in aanbouw zijnde complex Slotervaart. De naoorlogse nieuwbouw was toen al goed op gang gekomen, ook De Dageraad had er een aandeel in. Een *nieuwbouwwoning!* Dat leek ons wel wat! Een deel van het plan Slotervaart was nog in aanbouw. We mochten een woning uitkiezen volgens de toen geldende regels van de gemeente Amsterdam: met twee kinderen een driekamerwoning. Voor wat

Er ontstond door de jaren van samenwerking een stuk vriendschap met de collega's. Samen met hen wilde je immers voor de bewoners iets goeds tot stand brengen in de vorm van goede woningen, het in goede staat houden van de woningen en dat alles met beperkte geldmiddelen.

Als zeer arbeidsintensief voorbeeld van renovatie zijn de woningen aan de P.L. Takstraat te noemen. Doel was deze mooie huizen te behouden, al waren die niet altijd even praktisch in gebruik en onderhoud. Ik kan het weten want ik heb er zelf jaren gewoond. Toen het complex P.L. Takstraat na de eerste wereldoorlog werd gebouwd was dit een uiting van durf en moed om dergelijke arbeiderswoningen met een heel bijzondere vormgeving te bouwen. Dit complex heeft het gezicht van De Dageraad bepaald. Het was een goede zaak dat bij de plannen voor de renovatie ook de bewoners uit het betreffende complex via bewonerscommissie intensief werden betrokken. Van moed en durf getuigde ook de renovatie van het Entrepotdok.

In 1988 'zwaaide ik af' als bestuurslid. Maar als bestuurslid heb ik pas goed gemerkt wat er allemaal aan de organisatie van een woningbouwvereniging vastzit.

woonruimte betreft zouden we er niet veel op vooruitgaan, maar wat een verschil in comfort: de oude woning had krakende vloeren, tengelbehang waarachter je de muizen hoorde ritselen, een versleten keuken met één kraan. De nieuwbouwwoning had twee balkons, een ruime douchecel, zolderruimte, een fietsenberging en dergelijke.

De omgeving speelde ook een grote rol: ruimte in overvloed voor de kinderen, grote braakliggende stukken land en de groene 'werklozendijk', nu de Schiphollijn met het station Lelylaan.

Alle burens waren van dezelfde leeftijd en hadden net als wij één of meer kinderen. Er waren houten noodscholen; het eindpunt van lijn 18 was dichtbij, de Lelylaan moest nog worden aangelegd en aan rondstuiwend zand geen gebrek.

Langzamerhand groeide de wijk uit tot wat het volgens bestemmingsplan Tuinstad Slotervaart moest worden. In mijn ogen de meest geslaagde van de vier westelijke tuinsteden.

Was alles nu rozengeur en maneschijn? Neen. na verloop van tijd begonnen zich niet allemaal even spectaculaire, maar wel

vervelende onvolkomenheden voor te doen. Er werd een bewonerscommissie opgericht, er kwam een enquête en De Dageraad ging daarna aan de slag. De rotte houten ramen werden vervangen door kunststof.

Dertig jaar Slotervaart: prettig wonen, met goede en soms beste burens, in de beginjaren scharen van kinderen die menigmaal te onstuimig de trappen bestormden, dertig jaar ook van geleidelijke verandering in de bewonerssamenstelling. In de beginjaren verhuisden er maar weinig, je was blij met wat je had en niemand dacht aan verhuizen naar Purmerend of (het nog niet bestaande) Almere.

Burchten van de arbeidersbeweging

ir. André van Stigt,
architectenbureau J. van Stigt BV

De restauratie van de P.L. Takbuurt en het Entrepotdok hebben een bijzondere band tussen De Dageraad en ons bureau gecreëerd. Het waren ook bijzondere projecten; een grote betrokkenheid vanuit de buurten, kwaliteit door strijd gewonnen, mede door inzicht en inzet. Die strijdbaarheid was er al in het begin van het bestaan van De Dageraad. De P.L. Takbuurt, als één van de eerste projecten gereed in 1923, gaf het zelfbewuste van de arbeidersbeweging aan. Hun 'burchten' werden gebouwd met grote inzet en vakbekwaamheid.

Eind jaren '70, begin jaren '80 begon onze directe betrokkenheid met De Dageraad. Die zelfbewustheid was toen nog volop aanwezig. Er was een vrij kleine groep ambitieuze hardwerkende mensen. Wars van regels en bureaucratie, sterk persoonlijk betrokken. Vol ambitie om De Dageraad te laten groeien. Een 75-jarig jubileum moet geen nostalgische terugblik worden, maar toch...

C.S. Hurgronjehof, tuinstad Slotervaart.

Maar als jezelf of je partner problemen krijgt met traplopen, dan ga je uitkijken naar iets anders. Dat werd voor ons Klarenburg. Een galerijflat, een heel ander woningtype. Wel even wennen: je kent eigenlijk alleen je naaste burens. In Slotervaart kende je alle zeven andere gezinnen van je trap.

Klarenburg heeft een actieve bewonerscommissie, die op gezette tijden contact onderhoudt met De Dageraad of, als het moet, in de clinch gaat. Veelal met succes. Er wordt veel aan gedaan om het wonen op Klarenburg prettig te laten zijn. En dat willen we allemaal zo houden!

De Dageraad groeide snel, ook uit haar jas-je en naar een nieuwe behuizing, buiten de buurt waar zij zaten.

Het Entrepotdok is en blijft hopelijk nog heel lang een uniek project, dat ons en De Dageraad zal blijven binden. Beiden staken wij ons nek uit; De Dageraad (ver)bouwde opnieuw een monument voor de (nieuwe) arbeidersklasse. Onze betrokkenheid met het Entrepotdok is nog steeds groot.

Wij wensen De Dageraad bij dit jubileum toe dat de komende jaren de ideale combinatie gevonden wordt, voor nieuwe spanningen en prestaties die De Dageraad zo uniek hebben gemaakt in het land van de woningcorporaties.

De kriebels van het Entrepotdok

L. Witte,
lid ledenraad

Jaren geleden werd je lid om aan een woning te komen. Sommigen lukte dat wel, om een woning van de woningbouwvereniging te huren. Anderen moesten er op een andere manier aan komen, zelfs buiten Amsterdam verhuizen. Maar toch bleef je lid, je kon niet weten nietwaar. Dan lees je in ons blad een advertentie, of je wordt door iemand gevraagd om leden-

Entrepotdok, Kadikzide.

Gevelsteen 'Den Visscher, 1710'.

raadslid te worden.

Je gaat vergaderingen bezoeken, zo'n vier of vijf per jaar, je krijgt veel interessante stukken en interessante dingen te lezen en te beslissen. Ook komt er soms wel eens een uitnodiging om een eerste paal te slaan of om nieuwe woningen te bekijken. Je krijgt de kriebels en wil ook wel weer verhuizen.

Voorals toe we hoorden dat er pakhuizen verbouwd zouden worden tot woningen werd het interessant. Niet alleen bewonersvergaderingen bijwonen, maar ook

De woningen in het Entrepotdok zijn gegroepeerd rond binnenhoven.

inschrijven en meedoen als toekomstig bewoner in het bouwteam.

De woningen in het Entrepotdok zijn klaar, ik heb er rondgekeken; maar ik woon er nog niet. Na al die jaren van activiteiten houd ik me nog bezig met historisch onderzoek; geef lezingen met dia's en rondleidingen over het Entrepotdok. Vooral ouders zijn hier zeer enthousiast over.